

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

”Kukapa paremmin osaisi tästä asumisesta
sanoo, kun asukkaat itse...”

Asukaskokoukset laadukkaan asumispalvelun edistäjänä Kriminaalihuollon
tukisäätiössä
Määttä, Henna

2015 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

”Kukapa paremmin osaisi tästä asumisesta sanoo, kun
asukkaat itse...”
Asukaskokoukset laadukkaan asumispalvelun edistäjänä
Kriminaalihuollon tukisäätiössä

Henna Määttä
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Tammikuu, 2016

Henna Määttä

”Kukapa paremmin osaisi tästä asumisesta sanoa, kun asukkaat itse...”
Asukaskokoukset laadukkaan asumispalvelun edistäjänä Kriminaalihuollon tukisäätiössä

Vuosi 2016

Sivumäärä 34

Tämä opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelujen kanssa. Säätiö on rikosseuraamusasiakkaiden ja heidän läheistensä selviytymistä edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja.

Kriminaalihuollon tukisäätiön tukee kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä sekä pyrkii vaikuttamaan toimintaan, jolla vähennetään uusintarikollisuutta ja sen haittoja. Yhtäältä vaikuttaminen voi tapahtua julkisina kannanottoina ja tutkimustietoina, toisaalta konkreettisina ruohonjuuritason toimina mm. tarjoten päihdehuollon asumispalveluita pääkaupunkiseutuilaisille rikosseuraamusasiakkaille.

Tutkimuskohteena oli selvittää uuden työmenetelmän käyttöönottoa työyhteisössä sekä sen vaikutuksia asiakastyön laadunkehittäjänä. Opinnäytetyön tavoitteena oli työelämälähtöisen kehittämisprosessin käynnistäminen, jota tuki asumisohjaajien kokemus. Asumisohjaajien kokemuksesta sain aineistoa teemahaastattelun avulla. Haastateltavana oli kolme asumisohjaajasta tekevää ohjaajaa (n=3). Teoreettinen viitekehys avaa rikosseuraamusasiakkaan autonomiaa, toimijuutta sekä kansalaisuutta. Lisäksi käsitelín aihetta osallisuuden ja asiakkaan kuntoutusmotivaation kautta. Tutkimuksellisesti opinnäytteessä on sovellettu laadullista tutkimusotetta.

Työmenetelmä oli alusta asti tarkoitettu vakituiseksi käytänteeksi, joten oli luonnollista tarkastella aihetta kehittämisen ja laatutyön näkökulmasta.

Tutkimuksen mukaan ohjaajat kokivat haasteelliseksi asiakasryhmän motivoinnin ja osallistamisen uuteen asukaskokoustoimintaan, mutta pitivät kuitenkin tärkeänä toteuttaa ja mahdollistaa vaikuttamisen foorumia johdonmukaisesti. Asiakaskeskeisyyden ja asiakkaan äänen kuuleminen oli ohjaajien mielestä ensiarvoisen tärkeä oikeus, tosin toteutuakseen se vaati myös asiakkaiden velvoittamista osallistumaan toimintaan. Ohjaajat näkivät tärkeäksi, että asiakkailla on mahdollisuus opetella käsittelemään palautetta - sen antamista ja saamista - rakentavasti.

Säännölliset asukaskokoukset edistävät opinnäytetyön tulosten mukaan tuetun asumispalvelun asiakkaan osallisuutta ja toimijuutta. Toisaalta ne vastaavat osaltaan laadukkaan palveluntuottamisen laatukriteereihin. Haastateltavat kokivat kokoukset myös omaa asiakastyötään helpottavana tekijänä, struktuuria ylläpitävän järjestelmän ominaisuudessa.

Asiasanat, rikosseuraamusasiakas, toimijuus, osallisuus, kansalaisuus, laatutyö, työelämälähtöinen kehittäminen

Henna Määttä

**“Who would be more qualified to tell us about living here, if not residents themselves”
Resident meetings as a quality promoter in supporting housing services at Krits.**

Year 2016 Pages 34

This qualitative Bachelor’s thesis has been carried out in co-operation with Krimininaalihuollon tukisäätiö (Krits), support housing services. The nationwide expert and service provider NGO works for criminal sanction clients and their families, helping them to cope and survive through and with challenging life situations. The NGO supports and develops the probation and criminal sanction work and aims to influence activities in order to reduce recidivism, and its disadvantages. On the one hand such influence can take place and help through public speeches, statements and research and also with concrete actions e.g in the field of housing-related social work.

The thesis’s aim was to find out how to introduce and entrench a new working method (resident meetings or resident democracy) to the workplace and its impacts on client work as a quality developer. The review examined housing counsellors’ experience and the main data acquisition method I used, was interview. I interviewed three housing counsellors. In addition, I was involved in the launching process of the first resident meetings. The theoretical framework considered criminal sanctions, client autonomy, agency and citizenship. In addition, I addressed the subject through the theory of inclusion and customer’s rehabilitation motivation and the process itself through work oriented development.

The work method was intended to be used as a permanent practice, so it was meaningful to handle the topic from the perspective of quality work and development. According to the study, counsellors felt it challenging to motivate residents to participate in resident meetings, but at the same time thought it to be important to implement the forum consistently.

According to this thesis, monthly resident meetings promote customers inclusion and they contribute to the production of high-quality service quality criteria. The interviewees felt the resident meetings were a beneficial method as a structure maintaining system, because counselling work became more coherent.

Keywords, criminal sanctions customer, agency, citizenship, quality work, work oriented development

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	7
3	Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelut.....	7
4	Syrjäytyminen ja asunnottomuus	10
	4.1 Asumissosiaalinen työ	11
	4.2 Asukasdemokratia	12
	4.3 Sosiaalinen tuki	12
5	Osallisuutta, osallistumista vai osallistamista?	14
	5.1 Matalan kynnyksen osallistuminen ja osallistumisen kynnyksiä.....	16
	5.2 Kuntoutus ja kuntoutusmotivaatio	18
6	Rikosseuraamustaustaisen kansalaisuus ja autonomia	20
7	Opinnäytetyön lähtökohta	22
	7.1 Opinnäyteprosessin kuvaus	23
	7.2 Työelämälähtöinen kehittäminen ja tutkimusstrategiset ratkaisut	24
	7.3 Opinnäytetyöprosessin tukena teemahaastattelu ja havainnointi.....	25
8	Haastatteluaineiston analyysi.....	26
9	Laatutyön näkökulma tuetuissa asumispalveluissa.....	27
10	Opinnäytetyön arviointi	28
	Lähteet	31

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön aiheena oli tutkia asukasdemokratian kehittämistä säännöllisten asukaskokousten keinoin Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) tukiasumispalveluissa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia tuetussa asumispalvelussa, kuinka asukasdemokratiakokoukset voivat edistää yhteisöllisyyttä tukiasumispalveluissa sekä sitä, miten asukasdemokratiakokouksista saatavaa tietoa voidaan hyödyntää tukiasumispalvelun kehittämisessä.

Vaikuttamisen käsite lienee subjektiivisesti erilainen. Olettaa voi, että pitkän laitostuon kokeneelle asiakkaalle käsite on haasteellinen ja pinnallinen, jopa vieras. Tämän opinnäytetyön kontekstissa vaikuttaminen tarkoittaa asiakasryhmän mahdollisuutta osallistua omaan asumistaan koskeviin asioihin, niiltä osin kuin se tuetussa asumispalvelussa on realistista.

Kritsin tuetut asumispalvelut vastaavat osaltaan asunnottomuuden ehkäisyyn ja tukevat päihdehuollon asumispalvelun tarpeita. Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetussa asumispalvelussa kuntoutukseen sisältyy niin arkielämän ja asumisen taitojen opettelu ja harjoittelu kuin psyko-sosiaalinen tuki. Asukasdemokratiakokouksilla on nähdäkseni ohjaajien toimesta sosiaalisen tuen rooli erityisesti tietotuen näkökulmasta. Toisaalta vertaistuellinen merkitys korostuu, kun asukkaat kokoontuvat yhteen heitä koskettavan asian ääreen.

Teoreettisessa viitekehyksessä avaan asumissosiaalisen työn, osallisuuden, kuntoutumisen, toimijuuden ja kansalaisuuden käsitteitä. Tukeuduinkin suppeasti myös subjektiivisiin havaintoihini ja kokemuksiini asukasdemokratiakokousten vetäjänä sekä haastattelin ohjaajia kehittämiseen ja laatutyön näkökulmaan liittyen.

Henkilökohtainen mielenkiintoni aiheeseen liittyy työharjoittelu- ja työkokemuksiini Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen palveluissa (tuonempana Tupa). Tämän päivän sosiaalialan asiakastyö pyrkii nostamaan asiakkaan keskiöön, oman elämänsä asiantuntijaksi ja vaikuttajaksi. Työharjoitteluni sijoittui opinnoissani sosiaalialan osaamisen syventäviin opintoihin, joissa kehittäminen ja vaikuttaminen olivat vahvasti mukana.

Kriminaalihuollon tukisäätiössä ja sen tuetuissa asumispalveluissa, Tupassa, konkretisoituu Seppänen-Järvelän ja Vatajan (2009, 19) toteamus siitä, että työyhteisössä jokainen on kehittäjä, sillä pienessä ja tiiviissä työyhteisössä kaikkien on puhallettava yhteen hiileen.

2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Tavoitteena oli suunnitella, käynnistää ja toteuttaa yhdessä Kriminaalihuollon tuetun asumis- palvelun tiimin kanssa asukasdemokratiakokouksia sekä arvioida niitä uutena toimintamenetelmänä. Työtiimissä hyödynnettiin myös opiskelijoiden ja kokemusasiantuntijan työpanosta. Tavoitteena oli tarjota asukkaille foorumi ja tilaa keskustella asioista, jotka koskevat heidän asumistaan päihdehuollon tuetussa asumispalvelussa. Kuten kehittämisessä yleensäkin, tavoitteena on luoda pysyvä toimintapa. Toimiva käytäntö edistää jaksamista ja työhyvinvointia, koska työhyvinvoinnin edellytysten katsotaan kytkeytyvän työn mielekkyyteen, hyvään organisointiin, työyhteisön toimivuuteen ja ilmapiiriin. Kunhan vain kehittämistyön kompastuskivet, kuten aika-tilakysymykset, saadaan ratkaistua, kehittämisprosessista voi parhaimmillaan kehittyä rakenne, joka kannattelee yhteisöllistä toimintaa ja tuottaa yhteistä ymmärrystä työyhteisöön. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009, 18.) Asukaskokoukset ovat näinollen työväline henkilöstölle kehittämistyön näkökulmasta.

Kuntoutuksellisesta näkökulmasta katsottuna tavoite oli antaa asukkaille kokemus kuulluksi tulemisesta ja positiivinen kokemus ryhmän toiminnasta. Tuonnempana käsittelemme aihetta sosiaalisen- ja tietotuen näkökulmasta. Asukaskokouksilla voidaan katsoa olevan myös vertaistuellinen merkitys. Asumista pyrittiin kehittämään nykyistä yhteisöllisempään suuntaan ja asukaskokousten toivottiin edistävän tätä tarkoitusta.

Olen kerännyt prosessikuvauksen lisäksi opinnäytetyöhön tutkimusaineistoa asumisohjaajien teemahaastattelusta. Teemahaastattelun tarkoituksena on selvittää, kuinka ohjaajat kokevat uuden työmenetelmän hyödyt ja haasteet. Olen kuljettanut otteita aineistosta läpi kirjallisen raportin validoidakseni omia havaintojani asumisohjaamistyöstä sekä avatakseni lukijoille niitä ilmiöitä, joita uuden työmenetelmän aloittaminen vaatii tämän spesifin asiakaskohde-ryhmän suhteen.

3 Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelut

Kriminaalihuollon tukisäätiö on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja. Säätiön tavoitteena on nykyistä kuntoutuspainotteisempi ja asiakkaiden tarpeita paremmin vastaava jälkihuoltojärjestelmä rangaistuksesta vapautuville. Kriminaalihuollon tukisäätiö perustettiin vuonna 2001 jatkamaan Kriminaalihuoltoyhdistyksen toimintaa.

Asiakkaina ovat vangit, vankiloista vapautuvat ja heidän omaisensa. Tarkoituksena on tukea kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä, edistää palvelujen saavutettavuutta ja järjestämistä sekä vaikuttaa uusintarikollisuutta ja sen haittoja vähentävään toimintaan. Kriminaalipolitiikkaan vaikuttamista toteutetaan säätiön omien toimenpiteiden sekä viranomaisyhteistyön keinoin. Yhteistyötä tehdään runsaasti mm. Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. (Säätiö 2015.)

Kriminaalihuollon tukiasumispalvelut toimivat tuetun asumisen polkuna, joka alkaa tiiviillä yhteistyöllä jo rangaistusaikana (Tukiasumispalvelut). Osaltaan palvelu vastaa myös päihdehuollon asumispalvelujen tarpeeseen, sillä on arvioitu, että noin 90 % vangeista kärsii päihdeongelmasta. (Vesterbacka 2010.) Asumista Kriminaalihuollon tuetussa asumisessa aletaan siis jo valmistella vankilasta käsin. Asumispalveluja järjestetään sosiaalihuoltolain mukaan palveluasumisena tai tukiasumisena. Asumispalvelujen päämääränä on ensisijaisesti asiakkaan asumisen turvaaminen, päihteettömyyteen tukeminen ja ohjaaminen tarvittavien palvelujen piiriin. Palveluasuminen, tukiasuminen tarkoittaa asumismuotoa, joka on palveluntuottajan läheisyydessä, ja josta on mahdollisuus saada apua tarvittaessa. Tuettu asuminen sisältää tuntiohjausta. (Mielenterveys- ja päihdehuollon ympärivuorokautiset asumispalvelut sekä päihdehuollon laitoshoidon valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014).

Työmenetelmiin voi kuulua ohjaus ja neuvonta arjen asioissa, rajojen asettaminen, asiakkaan sosiaalisten tukiverkoston kartoittaminen ja vahvistaminen sekä terveydenhoidon antaminen tai terveyspalvelujen piiriin ohjaaminen. Asumispalvelu pohjautuu asiakkaalle laadittavaan palvelu- ja kuntoutumissuunnitelmaan. (Varjonen 2014; Korteniemi 2011, 65.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen palvelut sisältävät asumisvalmennusyksikön, tukiasumispalvelut sekä asumispalveluohjauksen. Asiakaskohderyhmänä ovat ensisijaisesti pääkaupunkiseudun rikosseuraamuksesta asunnottomuuteen vapautuvat. Tässä opinnäytetyössä keskityn asumisvalmennusyksikköön sekä tukiasumispalveluihin, koska asukaskokoukset koskevat pääsääntöisesti näitä kahta palvelua.

Asiakkailla saattaa olla kokemuksia kaikista Kritisin tuetun asumisen palveluiden osioista, tosin asumispalveluohjaus on luonteeltaan palveluohjauksellista yksilötyötä. Tupan asumispalvelut on tarkoitettu päihteettömään ja rikoksettomaan elämänmuutokseen pyrkiville, jotka ovat jo rangaistuksen aikana osallistuneet kuntouttavaan työskentelyyn. Tavoite elämänmuutokseen arvioidaan yhdessä asiakkaan ja lähettävän tahon kanssa. Asiakkaalta edellytetään yhteistyökykyä eli sitoutumista asumisen yhteisten sääntöjen noudattamiseen sekä päihteettömyyden seurantaan ja kontrollointiin. Ympärivuorokautista tukea asumisessa ei tarjota, viikonloppuisin käytetään varallaolotyöntekijää, jonka asukkaat tavoittavat puhelimitse aikoina, jolloin

ohjaajia ei ole paikalla. Vartiointiliikkeen palvelua hyödynnetään yöaikaan, jolloin vartija käy tarkistamassa yleiset tilat.

Asumisen aikana arvioidaan asumisen taitoja sekä mahdollisen päihdeongelman tilannetta. Tarvittaessa asukas ohjataan tarvettaan vastaavien palvelujen piiriin. Kesällä 2014 päihdekontrollointi on tapahtunut asumisohjaajien toimesta eli päihdeseuloja otetaan asukkailta viikoittain. Mikäli asiakas ei kykene sitoutumaan päihdeettömyyteen, pyritään hänet ohjaamaan päihdeiden käytön sallivaan asumispalveluun. Tällöin esimerkiksi helsinkiläisten asiakkaiden kohdalla tehdään yhteistyötä Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen kuuluvan Asumisen tuen kanssa. Asumisen tuki vastaa mm. täysi-ikäisten asunnottomien yksinäisten, sekä mielenterveysasiakkaiden asumispalveluiden järjestämisestä. (Asumisen tuki 2015.)

Asuminen tapahtuu soluissa, joissa jokaiselle on oma huone. Useimmista huoneista löytyy oma wc sekä keittiönurkkaus. Saniteetti- ja keittiötiloja on myös yhteisessä käytössä niin kutsutuissa solujen yleisissä tiloissa. Asumisvalmennusyksikössä on 24 paikkaa, joista kolmessa on mahdollisuus majoittaa naisasiakkaita. (Kaarakka 2015.)

Asumisvalmennusyksiköistä on mahdollista hakea ja päästä tukiasuntoon, kun asumisvalmennusjakso on asukkaan osalta sujunut ongelmitta. Tukiasuntoon voidaan sijoittaa asukas myös suoraan. Näitä ovat asukkaat, joilla ei ole tarvetta asumisvalmennukseen. Myös seksuaalirikolliset pyritään sijoittamaan suoraan haja-asuntoihin, koska asukkaan turvallisuutta ei voida ympärivuorokautisesti turvata. Tukiasunnot ovat hajasijoitettuja yksioita ja kaksioita eri puolilla pääkaupunkiseutua tavallisissa osaketaloissa. Itsenäisiä tukiasuntoja on tällä hetkellä 63. Vuokrasopimuksen toinen osapuoli on Kriminaalihuollon tukisäätiö. Joistakin asukkaista Helsingin ja Espoon kaupungit maksavat asumispalvelumaksua eli he maksavat tuesta, jonka Kritisin asumisohjaajat tarjoavat asukkaille. Vantaa käyttää omaa tukijärjestelmäänsä, eikä tällä hetkellä osta asumisohjaajien tukipalvelua, vaan ainoastaan asumista sijoittamilleen asukkaille. Tällä hetkellä tukiasunnoissa työskentelee kaksi asumisohjaaja työparina. Asumisohjaajien työn luonteeseen kuuluu muun muassa kotikäynnit asukkaan luona, vuokrasopimusten uusiminen tai päättäminen sekä yksilöllinen tuki ja ohjaus. (Komu 2014.)

Useilla rikosseuraamusasiakkailta on pitkä laitostausta, jonka seurauksena he tarvitsevat tukea itsenäisen asumisen aloittamiseksi ja elämänhallinnan taitojen parantamiseksi. Tavoitteena tuetun asumisen palveluissa on kokonaisuudessaan huono-osaisuuden väheneminen, ihmillisen kärsimyksen väheneminen, asumisen onnistuminen ja epäonnistuneiden sijoitusten ehkäisy, asunnottomana vapautuvien uusintarikollisuuden ehkäisy sekä koevapauteen ja vankeilan ulkopuolelle kuntoutukseen pääsy myös asunnottomana ja kuntoutusmuotojen jatkumo siviilissä. (Juselius 2011.)

Tukiasumispalvelujen eli Tupan osalta kilpailutus on toteutunut vuoden 2014 alussa ja sen myötä asuminen on päihdehuollon palveluasumista. Helsingin kaupunki edellyttää sopimuksessaan sen mukaisia standardeja sekä palvelun, että fyysisten puitteiden suhteen.

4 Syrjäytyminen ja asunnottomuus

Sosiaalisen syrjäytymisen prosessissa osa yhteiskunnan jäsenistä joutuu tahtomattaan sivuun yhteiskunnasta. Järvikosken ja Härkäpään (2011, 148) mukaan yksilön syrjäytymisellä tarkoitetaan kasaantunutta huono-osaisuutta, jossa usein yhdistyvät mm. työttömyys, toimeentulo-ongelmat ja syrjäytyminen yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Yhteiskuntatason syrjäytymisen indikaattoreita ovat puolestaan mm. korkea työttömyysaste, alhainen koulutustaso, suuret tu-
loerot, puutteelliset asumisolosuhteet ja asunnottomuus.

Lyhytaikaisvankien elinoloja tutkineet Linderborg ja Kivivuori (2009) summasivat vankien huono-osaisuuden kasaantuvan jo lapsuudesta lähtien. Tutkimuksen mukaan vangit tulivat keskimääräistä useammin hajonneista perheistä eivätkä kokeneet saavansa vanhemmiltaan riittävästi kannustusta ja tukea. Kasvatus- ja perheneuvolan palvelut, sekä myöhemmin psykiatrisen sairaanhoito olivat olleet tutkimuksen vankiryhmällä mukana elämänpiirissä nuoruusvaiheessa. Koulumenestys ja koulutaso olivat verrattain heikompaa, ja tämän johdosta myös toimeentulovaikeudet olivat yleisiä. Päihteiden (alkoholi, marihuana ja nk. kovat huumeet) käyttö oli aloitettu verrattain nuorena, noin 14 - 22-vuotiaina, ja haastatelluista vangeista yli puolet vastasivatkin käyttäneensä edellä mainittuja päihteitä, alkoholinkäyttöprosentin ollessa lähes sata. (Linderborg & Kivivuori 2009, 20- 45.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelut pyrkivät osaltaan vastaamaan vapautuvien vankien asunnottomuuden ehkäisyyn pääkaupunkiseudulla. Asunnottomuutta ja kodittomuutta on haasteellista määritellä yksiselitteisesti, koska sen ilmiöt poikkeavat eri paikoissa ja eri aikoina. Asunto on fyysinen esine, joka voidaan rakentaa, omistaa, vuokrata tai kalustaa, kun taas koti perustetaan tai luodaan. Voidaan sanoa, että asunnolla on hinta, kodilla henki. Asunnottomuuden ennalta ehkäisy tai asunnottomien uudelleen asuttaminen edellyttää ymmärrystä prosesseista, jotka johtavat asunnottomuuteen. Tämä puolestaan vaatii laajaa ymmärrystä asunnottomuuden eri ulottuvuuksista. Vankiloissa, päihdehuollon laitoksissa ja psykiatrisissa sairaaloissa elää ihmisiä, joilla ei ole asuinpaikkaa laitospaikan jälkeen. (Asunnottomuus Suomessa 2015.) Asunnottomiksi voidaan laskea myös laitoksista (vankila, hoitolaitos tai lastenkoti) asunnottomuuteen vapautuvat. (ETHOS 2015). Suomessa asunnottomuus on keskitynyt pääkaupunkiseudulle, erityisesti Helsinkiin (Koistinen & Laakso 2013, 25). Suomessa sitä on saatu vähennettyä, kun muissa länsimaissa se on puolestaan kasvanut (Asunto ensin 2015).

Asunnottomuutta tutkineet Sunikka, Seppälä ja Granfelt (2007, 7) arvioivat, että Suomen olosuhteissa kaikista syrjäytyneimpiä ja eniten yhteiskunnan marginaalissa elävä ihmisryhmä ovat asunnottomat. Asunnottomuus on asunnottomalle yksilöllinen, koko elämään vaikuttava kokemus. Asuntola toki tarjoaa fyysiset puitteet asumiseen. Pelkät seinät ja katto eivät kuitenkaan em. tutkijoiden mukaan tee asuntolasta kotia, johon kaikilla ihmisillä tulisi olla oikeus.

4.1 Asumissosiaalinen työ

Vapautuvien vankien asunnottomuus on Granfeltin mukaan osa laaja-alaista marginalisaatiota. Ongelmaksi osoittautuu asunnon saamisen lisäksi sen säilyttäminen, koska asumisen ongelmat kiinnittyvät päihde- ja rikoskeskeiseen elämäntapaan, köyhyyteen, yksinäisyyteen ja elämän näköalattomuuteen. (Granfelt 2013, 210.)

Rikosseuraamusalalla työskentelevien työntekijöiden näkemyksen mukaan vapautuvan vangin asunnon saamista hankaloittavat merkittävästi mm. luottotietojen menetykset ja maksuhäiriömerkinnät, päihteen käyttö sekä rikollisen ”paha” maine. (Toukkola & Nieminen 2014, 8.) Vankilasta vapautuvat ovatkin yksi vaikeimmin asutettavista ryhmistä, ja heitä vapautuu liian usein vankilasta suoraan kadulle (Juselius 2015.) Vankilasta vapautuva ei juuri koskaan sijoitu suoraan kaupungin vuokra-asuntoon isoissa kaupungeissa (Granfelt 2013, 218). Köyhyys ja luottotiedoissa olevat häiriömerkinnät estävät usein myös asunnon saamisen yksityisiltä vuokramarkkinoilta. Tällöin on perusteltua, että kolmannen sektorin järjestöt tarjoavat asumisvaihtoehtoja asiakkailleen. On huomioitava, että rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi on asteittainen prosessi, johon sisältyy edestakaisuutta, päätösten perumista, retkahduksia, epävarmuutta ja kompromisseja. (Granfelt 2013, 218.)

Granfelt (2013, 209) määrittää asumissosiaalisen työn käsitteen sellaiseksi asunnottomien ja aiemmin asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtäväksi työksi, jonka avulla pyritään vastamaan asumista vaarantaviin sosiaalisiin, psykososiaalisiin ja käytännöllisiin ongelmiin. Sen ensisijainen tavoite on asumisen turvaaminen ja asunnottomuuden estäminen. Asumissosiaalisella työllä voi olla merkittävä paino yksilön kuntoutumisessa, ja rikosseuraamusasiakkaiden kanssa tehtävä työ tähtää desistanssiin eli rikollisuudesta irrottautumiseen. Asumissosiaalista työtä pyrkii tukemaan rikoksettomuuteen, vahvistamaan asukkaan sosiaalisia suhteita, tukemaan psykososiaalista kuntoutumista ja lisäämään yhteiskuntaan integroitumista. Onnistuessaan nämä tekijät lisäävät asumisessa onnistumisen todennäköisyyttä. (Granfelt 2014, 225-226).

Kriminaalihuollon tukisäätiön Tupan asumisohjaajat toteuttavat sosiaalityöhön kuuluvaa ammatillista asumisen tukitoimintaa ja neuvontaa palveluohjauksellisella työotteella, jossa huomioidaan kohderyhmän erityistarpeet ja toimintaympäristö. Asunnon tavoitteena on tukea

asiakkaan yksilöllistä kuntoutumisprosessia ja elämänhallintaa. Asiakassuhteen alussa asukkaan tuen tarve kartoitetaan, jonka pohjalta laaditaan yhteinen suunnitelma kuntoutumista varten. (Lehto 2012, 2).

4.2 Asukasdemokratia

Projektin alussa oli tärkeää määrittää niin työtiimissä kuin yhdessä asukkaiden kanssa, mitä asukasdemokratian käsitteellä oikein tarkoitetaan. Eräässä asukaskokouksessa asukas kommentoi aiheeseen näin:

”Asukasdemokratia mulle tarkoittaa tasa-arvoisuutta”.

Aluehallintovirasto määrittää asukasdemokratian käsitteen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksina talon hallintoa ja hoitoa koskeissa päätöksissä (Asukasdemokratia 2015). Käsillä olevan opinnäytetyön asiayhteydessä ”talon” voidaan ajatella olevan palvelun tuottaja, Kriminaalihuollon tukisäätiön Tupa. Huomioitavaa on, että asukasdemokratiakokouksissa käsiteltiin asukkaiden aloitteesta myös kiinteistöhuollollisia asioita. Nuorisosäätiön mukaan asukasdemokratian tavoitteena on edistää talon omistajien ja asukkaiden välistä tiedonvälitystä ja yhteistyötä. Asukasdemokratian toteutumisesta Kriminaalihuollon tukiasumispalveluissa vastaa henkilökunta. Asukasdemokratian edistämisen välineenä toimivien asukaskokosten pyrkimys oli tarjota asukkaille foorumi, jossa tulla kuulluksi. Opinnäytetyössä käytän termejä asukaskokous ja asukasdemokratiakokous synonyymeinä, koska tällä hetkellä Tupassa käytetään toistaiseksi molempia nimityksiä.

4.3 Sosiaalinen tuki

Kliinisen psykologian asiantuntijat Salo ja Tuunainen (1996, 230) painottavat sosiaalisen tuen merkitystä yksilön terveydentilalle ja tiivistää sosiaalisen tuen tarkoittavan yksilön toisilta ihmisiltä saamaa tukea. Asukaskokousten tarjoama tuki voidaan osittain määrittää tietotueksi. Sosiaaliseen yhteyteen kuuluu, ettei muista ihmisistä, ryhmistä ja heidän odotuksistaan voida saada käsitystä, jolleivät he kerro sitä. Tästä näkökulmasta koko inhimillisen kanssakäymisen ydinkysymys on tiedon ja informaation vastavuoroinen jakaminen. Tietotuen merkitystä ei ole syytä vähätellä, koska tieto vähentää omien mielikuvien tuottamia vääristymiä ja ennakkokäsityksiä ja -luuloja sekä liittyy yksilön vahvemmin todellisuuteen. Oleellista on, että asukas saa tietoa suhteessa omaan yhteisöönsä. Tiedon avulla pystyy paremmin ymmärtämään tapahtumien kulun ja oman osuuden tapahtumien kulussa. Tieto on edellytys myös, että yksilö voi kokea elämän ja tilanteiden hallinnan tunnetta ja arvioida, ovatko nykyolosuhteet ja tulevaisuudenkuva hänen kannaltaan mielekäs. Tästä näkökulmasta tietotukea voidaan tarjota yhtenä kuntoutuksen ulottuvuutena, jota asukas voi käyttää voimavaranaan. (Salo & Tuunainen

1996, 231-233). Alla asumisohjaajien näkemyksiä kysymykseen, kuinka asukaskokoukset edistävät asukkaiden osallisuutta.

”...asiakkaat pääsevät, niinku sanomaan kommenttinsa siihen heitä koskevaan päätöksen tekoon, tai sen päätöksenteon pohjaksi. Että niitä voidaan vaikka kuulla näiden asukasdemokratiakokousten kautta. Jos mietitään jotain vaikka uudistuksia tai muutoksia asumispalveluissa”.

”Yhteisöllisyys täällä ei oikein voi liittyäkään muuhun kun asumiseen. Et siinä mielessä asukaskokoukset on ollut hyviä, kun asuminen on yhdistävä tekijä. Tästä syntyy vertaisuuden elementti. Joissain soluissa asukkaiden keskinäinen kommunikaatio toimii, mut suurimmassa osassa ei. Et siinä mielessä tarvitaan ympäristö, jossa edistetään vuorovaikutuksellisuutta”.

Vaikka tukea annettaisiin asiantuntijan toimesta, jää kokemus kuntoutujalle kielteiseksi mikäli hän kokee tullessa kohdeltuna yhtenä joukosta, objektina, hänelle on annettu määräyksiä ja ohjeita eikä hän ole kokenut tullessa kuunnelluksi tai luotetuksi. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 153.)

Sosiaalisen verkoston käsitteellä tarkoitetaan ihmissuhteista muodostuvia dynaamisia kokemuksia, jotka ovat aina vastavuoroisia ja sosiaalisen tuen käsite viittaa yksilöön kohdistuvaan tukeen eli tukea antavaan toimenpiteeseen ihmissuhteissa. Tiivistetysti sosiaalinen tuki voidaan jakaa toiminnallisen, käytännöllisen ja emotionaalisen tuen kategoriaan. Toiminnallisella tuella tarkoitetaan yhdessä harrastamista ja ajanvietämistä, joka tarjoaa vaihtoehdon päihteidenkäytölle. (Knuuti 2007, 116 - 122).

”Se, mitä itelle tuli tosta mieleen, et miten vois niinku työntekijänä edistää yhteisöllisyyttä... Niin et jos näkee tuolla soluissa vaikka, että jotkut on kahestaan vaikka enemmän tekemisissä, niin menis kysymään, että ”hei, haluisitteks te vaikka tehdä jotain?” Et jeesaa niitä. Että jos vois vaikka ettii jotain harrastuspaikkoja tai siihe jotain taloudellista tukee niinku...Tupan puolelta. Et jos vaika asukkaall on idea, et voitasko lähtee vaik pelaa tai kiipeilee tai jotain, niin olla siinä tukena selvittämäs, vaikkei ohjaaja lähtiskää mukaan”.

Koskisuun (2004, 18) mukaan kuntoutuksessa ihminen hahmotetaan myös yhteisön jäsenenä, jolloin kuntoutus kohdistuu myös yksilön sosiaalisiin rooleihin ja tehtäviin. Jokaiseen yksilölliseen rooliin kuuluukin erilaisia tehtäviä, vuorovaikutusta ja sosiaalista osallistumista.

Yhtenä asukaskokousten tehtävänä on tarjota asukkaille sosiaalisten taitojen harjoittelua, joka menetelmänä on yksi käytetyimmistä suomalaisissa päihdepalveluissa. Pienimäen vuonna 2001 laatiman kartoituksen mukaan miltei 70 prosenttia päihdehuollon yksiköistä harjaannuttaa asiakkaidensa sosiaalisia taitoja. Näitä taitoja kuvailtiin taidoiksi, joiden avulla yksilö selviytyy sosiaalisista tilanteista, löytää ratkaisuja ongelmatilanteissa sekä kehittää kommunikaatiotaitojaan. Kommunikaatiotaitojen harjoittelu on erityisen tärkeää asiakkaiden kohdalla, joiden päihteidenkäyttö on alkanut nuorena: taidot ovat saattaneet kehittyä päihteitä käyttävän viiteryhmän mukaisiksi (Lahti & Pienimäki 2008, 141-142.)

5 Osallisuutta, osallistumista vai osallistamista?

Osallisuuden ja osallistumisen käsitteet on syytä eritellä, jottei niitä käytettäisi synonyymeinä tai ristikkäisinä käsitteinä. Vehviläinen (2006, 76) on esittänyt, että osallisuuden käsitettä on mahdotonta määritellä. Hän liittää käsitteen yhdeltä näkökulmalta muun muassa köyhyyden ja syrjäytymisen torjuntaan, osattomuuden poistoon.

Rahikka-Räsänen ja Ryyänen (2014, 10) ovat tiivistäneet osallisuuden olevan ihmisen sosiaaliseen perusluonteeseen liittyvää kuulumista johonkin, olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin. Osallistuminen sen sijaan tarkoittaa toimintaa, joka voi edistää osallisuutta. Osallistuminen voi mahdollistaa, edistää ja vahvistaa osallisuutta silloin, kun osallistuminen tarjoaa osallistujalle todellisia mahdollisuuksia tuoda esiin näkemyksiään, vaikuttaa, kantaa vastuuta ja käyttää valtaa ja saada sen kautta kokemuksia omasta merkityksestä yhteisön jäsenenä. (Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014, 11.) Tupan palvelut eivät lähtökohtaisesti nojaa yhteisöhoitoon, mutta kokouksilla oli ohjaajien kokemuksen mukaan yhteisöllisyyttä edistävää potentiaalia. Alle olen koonnut otteita asumisohjaajien haastattelusta validoidakseni omia havaintojani sekä kokemuksiani ohjaustyön suhteen Kritsillä.

”...sillon ku alotettiin ihan noi asukasdemokratiakokoukset, niin siinähen heti kyl tuli se yhteisön, niinku fiilis. Et he rupes siellä..niinku olivat... puhuvat. Et kyllä niinku sellanen yhteisöllisyyden...vaikutelma ainakin. Selvästi lähti sitä niinku kyllä tukemaan”.

Punaisena lankana tässä opinnäytetyössä on tarkastella asukkaita toimijoina. Asukkaan toimijuuden vahvistaminen on olennainen osa asumisvalmennuksen kuntouttavaa työtettä. Asukaskokousten tarjoama osallisuuden laji lienee ehkä kaikkein lähimpänä osallistumista, jolloin kysymys on toiminnallisuudesta ja aktiivisuudesta omassa asumisessa ja elämisessä ja tätä kautta myös kansalaisuudessa. (Vehviläinen 2006, 79).

”Tietyt henkilöt saatto niinku vertailla, et jos kerto vaikka jonku oman kokemuksensa, niin saatto niinku tulla vähän sellasta niinku vertailevaa keskustelua, että ”no, mullakin kävi näin”. Se saattaa luoda sitä yhteisöllisyyttä sitä kautta, että kyllä niinku asukkaat huomaa, että heillä on samanlaisia kokemuksia vaikka ei siinä sitten ehkä asuessa nii nää asiat tuu esille”.

Olettaa voi, että asukkaat eivät näe asukaskokouksilla olevan yhteyttä aktiivisen kansalaisuuden kontekstissa, vaan tavoite on enemmänkin luoda positiivinen kokemus ryhmätilanteesta, osallisuudesta omassa elinpiirissään ja käynnistää sitä kautta kauaskantoisempia prosesseja. (Vehviläinen 2006, 79: esim. Gretschel 2002, 56).

On esitetty (Järvikoski & Härkäpää 2011, 151) että sosiaalinen osallisuus voi tarkoittaa myös yksilön mahdollisuutta päättää olla osallistumatta. Alla asumisohjaaja kertoo tilanteesta, jossa oli koettanut motivoida asukasta osallistumaan asukaskokoukseen.

”Ehin nappaa sen (asukkaan) siitä... Sit se silleen: ”mikä se (asukaskokous) on?”
Ja sit mä selitin. Ja se oli vaan: ”Täh? En oo kuullukaan. Mullon hyvät ajatukset omassa päässä, mut emmä niitä nyt tuu tänne sanomaan”.

Oman kokemukseni mukaan asukkaita on haasteellista motivoida erilaisiin toimintoihin, erityisesti silloin, kun luvassa ei ollut mitään välitöntä hyötyä. Työstäessäni Kritsin asiakastytyvyyssyyskyselyä kesällä 2014, huomasin, että suurin osa asiakkaista suhtautui kyselyihin ja haastatteluihin epäluuloisesti. Kohtasin myös asukkaita tai entisiä asukkaita, jotka ehdottomasti kieltäytyivät vastaamasta. Tulkitsin itse, että kyse oli tuolloin eräänlaisesta autonomian puolustamisesta. Rikosseuraamusasiakkaalla on usein ohjelmassaan runsaasti ulkopuolisen tahon sanelema pakkoa, esimerkiksi valvotussa koevapaudessa viikkoaikataulu. Tällöin on ymmärrettävää, että asiakas käyttää sitä valtaa tai valinnanvapautta, jota hänellä on mahdollisuus käyttää. Asumisohjaajan näkökulmasta vallankäyttö saattaa näyttäytyä asukkaan kiivaana kritiikkinä asioihin, joihin asumisohjaajat eivät voi vaikuttaa, kuten asiakaskohderyhmä (rikostaustaiset, akuutisti päihdeongelmaiset jne.) tai asumista koskevat säännöt, jotka ovat pääpiirteittäin linjattu erillisessä johtoryhmässä. Johtoryhmään kuuluvat mm. asumispalvelupäällikkö, kiinteistöpäällikkö, talousjohtaja kehittämisjohtaja sekä toiminnanjohtaja.

Yksilön osallisuutta edistää tiedon antaminen ja kokemus siitä, että asiakkaan ääntä kuultaisiin enemmän ja paremmin (Laitila 2010, 21: Anthony & Crawford 2000). Lisäksi ajan antaminen, kysymyksiin vastaaminen ja turvallisuuden tunteen luominen asiakkaalle edistää osallisuutta. Molemminpuolinen halu kuunnella ja keskustella asiakkaan ja työntekijän välillä ovat osallisuuden perustana. (Laitila 2010, 22).

Ohjaajien kokemus oli, että he olivat ennen asukaskokousten käynnistämistä antaneet asukaille aikaa ja tilaa tuoda esille mielipiteitään.

”Yksilötapaamisis lähinnä”.

”Ja mun kokemuksen mukaan aika matalalla kynnyksellä”.

”...ei varmaan paljookaa oo sellasta, mistei omalle ohjaajalle vois sanoo”.

Asiakaspalautteen antaminen on painottunut lähinnä omaohjaaja keskustelun yhteyteen. Asukaskokouksien myötä suoran palautteen antaminen koostunee yhtenäiseksi järjestelmäksi.

5.1 Matalan kynnyksen osallistuminen ja osallistumisen kynnyksiä

On esitetty (Rahikka-Räsänen & Rynnänen 2014, 16: Wright 2012, 5), että demokraattisessa yhteiskunnassa kaikki kansalaiset eivät voi koskaan tasapuolisesti osallistua yhteiseen keskusteluun ja päätösten tekoon lähietäisyydeltä, mutta tärkeää demokraattisessa yhteiskuntajärjestelmässä onkin se, että kaikille taataan tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua jollakin tavoin.

Matalan kynnyksen osallistumisen tukemisen menetelmissä on ensiarvoisen tärkeää huomioida se, että kaikilla yksilöillä ei ole riittäviä kommunikatiivisia taitoja, jotka mahdollistaisivat osallistumisen keskusteluun (Rahikka-Räsänen & Rynnänen, 2014, 41: ks. esim. Frey & Cross 2011, 70; Young 2000, 38-40.)

Matalan kynnyksen osallistumisella Rahikka-Räsänen ja Rynnänen tarkoittavat toimintaa tai toimintamalleja, joilla pyritään tukemaan erilaisista lähtökohdista tulevien ihmisten asuinpaikkansa kehittämistä itselleen luontevalla tavalla. Tällöin otetaan huomioon yksilön mahdolliset osallistumisrajoitukset ja henkilökohtaiset kyvyt, joiden pohjalta pyritään arvioimaan ja huomioimaan heidän osallistumisensa edellytyksiä ja toteuttamaan käytännöllisiä ratkaisuja osallistumisen helpottamiseksi osallistujien itsensä kanssa. (Rahikka-Räsänen & Rynnänen 2006, 17.) Näkemykseni mukaan ohjaajat antoivat sensitiivisesti asukkaille tilaa lähteä mukaan uuteen toimintaan juuri matalan kynnyksen osallistumisen tasolta.

”Osa sanoo, et voinhan mä tulla kahville, et naamioi sen osallistumisen sillai kahvitteluks. On hiljaa ja tarkkailee sivusta”.

”Vaikka asiakas istuis hiljaa, ja vaan seurais keskustelua, on se silti jollain tapaa osallisena siinä...”

”Se voi olla aika monille näistä myös sellanen osallistumisen tapa, että kun tekee itselleen sen kynnyksen vähän matalemmaksi, että kun sanoo, et voinhan mä tulla kahvia juomaan, niin ei odoteta, että välttämättä sen asiakkaan tarvis tehdä siellä jotain ...vaan voi sillai aluks vaikka vähän katella, ja olla sillä omalla mukavuus alueellaa..”

”...paikalle tuleminen kuitenkin kertoo, että on siitä asiasta kiinnostunut, et vaik verhookin sen vähän noin...kahville!”

Asukasdemokratiakokousten kontekstissa ongelmaksi muodostuu yksilöiden puutteellinen kiinnittyminen yhteiskunnan instituutioihin; kouluttautumattomuus tai koulutushaluttomuus, epäluulo päätöksentekokoneistoa kohtaan, työttömyys ja alhainen tai jopa olematon äänestysaktiivisuus (Vehviläinen 2006, 80).

Haasteena voi olla myös se, että asukkaat ovat usein tietoisien välinpitämättömiä yhteiskunnan moraalista ja instituutioista. Itse valittu syrjityn rooli voi olla itse myönteisesti koetun identiteetin lähtökohta. (Notkola ym. 2013, 62). Kansalaisosallistumisen ja demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän toimintaa koskevia tietoja ja taitoja opitaan ja omaksutaan koulussa tai laajemmin kulttuurissa. (Rahikka-Räsänen & Rynänen 2014, 17). Vaikuttamisen kulttuuri ylipäättään voi tuntua asukkaista vaikealta ja vieraalta.

”...se voi olla uutta, et jos on ollu pitkään radalla ja rikoskierteessä, niin ei se (rikollinen elämäpiiri) nyt kauheen sellanen demokraattinen ja keskusteleva ympäristö oo”.

”Se on niin uutta ja ihmeellistä. Välttämättä ei saa oikein kiinni, et mikä se juttu (asukaskokous) on”.

”Vankilakulttuuri on sellainen, ettei se anna kauheesti tilaa...”

Keskusteluun pohjautuvaa osallistumista ei ehkä koeta miellyttävänä, sillä yksilön ilmaisu- ja toimintatavat eivät ole omiaan sellaiseen rationaaliseen ja formaaliin keskusteluun, jota vaikuttamiskanavissa yleisesti suositaan: oma puhetyyli on rönsyilevä, tunteikas, voimakasleinen ja toimiminen on usein ominaisempaa kuin keskusteleminen. Ennakkoluuloja herättänevät termit ”keskustelu” ja ”kokous”, koska ne ovat tulleet esiin negatiiviseksi koetuissa konteksteissa, esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelujen piirissä. Esteenä voi olla ryhmätilanteiden

pelkoa, psyykkisiä esteitä, kuten paniikkihäiriö tai masennus. Aukkaan ollessa raitis, pääsevät vallalle piirteet, joita on ”lääkitty” päihteiden käytöllä, kuten ujous, itseluottamuksen ja uskalluksen puute sekä kokemus aiemman osallistumisen turhuudesta sekä siitä, että omaa mielipidettä ei ole kuultu aiemminkaan. Kokemus saattaa olla, että kokouksissa kyse on enemmänkin ollut näennäisosallistumisesta, osallistumisen pakosta- tai paineesta. Tämän seurauksena asukas voi kokea osallistumisväsymystä. (Rahikka-Räsänen & Ryyänen, 2014, 18.)

”Ekalla kerralla siellä oli porukkaa, jotka kai luulivat, että on pakko tulla kun ’käsky käy’. Luuli et vaarantuu asuminen jos ei tuu”.

Asumisohjaajien haasteena onkin motivoida asukasta kiinnittymään uuteen toimintaan sen lisäksi, että uusi toimintamalli täytyy juurruttaa osaksi koko työyhteisön käyttöön.

”Et jos tulee sinne kokoukseen vaikka vaan yhden kerran, niin siit saattaa jäädä sille asiakkaallekin tosi irrallinen fiilis, et tässäks tää nyt olikin. Kun ei välttämättä näe mitään lopputulemaa. Et ne tulee sen kerran, ja sit aattelee, et olik tästä nyt mitää hyötyä. Ku ei tapahtunu mitään konkreettista”.

5.2 Kuntoutus ja kuntoutusmotivaatio

Kuntoutus on Järvikosken ja Härkäpään määritelmän mukaan toimintaa, jolla pyritään mm. parantamaan ihmisten toimintakykyisyyttä ja sosiaalista selviytymistä. Se on sisällöltään monialainen toimintakokonaisuus, jonka ydinkäsite yhdistyy voimakkaasti fyysisen kunnan parantamiseen. Määriteltäessä kuntoutuksen käsitettä on kuitenkin rajattava kohderyhmä, jolle kuntoutus kohdistetaan. Kuntoutuksessa on usein kyse siitä, kuinka asiantuntijan tarjoamaa tai antamaa sosiaalista tukea voidaan käyttää hyväksi osallisuuden tai valtaistumisen prosessissa (Järvikoski & Härkäpää 2011, 10). Mielenterveyskuntoutuksesta kirjoittaneen Koskisuun (2004, 17) mukaan kuntoutuksen tehtävänä tulisi olla kuntoutusvalmiuden kehittäminen ja kuntoutujan auttaminen omaa elämäänsä koskevien tavoitteiden asettamisessa ja tavoitteisiin pääsemisessä sitten, kun kuntoutuja on näihin valmis.

Kuntoutusmotivaatiota tarkastellaan usein kuntoutujan henkilökohtaisena ominaisuutena. Sen on todettu ennustavan kuntoutuksella saavutettuja tuloksia. Motivaatio ilmenee ihmisen toiminnan viriämisenä, suuntautumisena, sitoutumisena ja voimakkuutena. Se ei ole pysyvä tila. Motivaatio on dynaaminen tila, joka on seurausta toimintaympäristöstä, tavoitteista ja ihmisen kyvystä säädellä niiden tavoittelemiseen liittyviä tunteita ja ajatuksia. Yksilöllisellä tasolla motivaatiota voidaan tarkastella persoonallisuuden, arvojen ja elämäntavoitteiden il-

mentyminä. Asiyhteydellinen motivaatio nivoutuu yksilön eri elämämpiireihin, kuten sosiaaliin suhteisiin, koulutukseen, työhön, uskontoon tai vapaa-aikaan (Lahti & Pienimäki 2008, 160).

”Kokouksissa käyvät niitä, jotka ottavat asumisen tosissaan. Ne on niitä, jotka on siirtymässä eteenpäin. Joille oikeesti se asuminen merkkää jotain”.

Dec ja Ryan (1985) ovat esittäneet itsemääräämisteoriassa yksilön perustarpeiksi pätevyuden, autonomia ja yhteenkuuluvuuden tarpeet (ks. Lahti & Pienimäki 2008, 160 - 162). Näin ollen muutoksen aikaansaaminen edellyttää, että ihminen kokee asian itse henkilökohtaisesti tärkeäksi. Autonomia tukeminen lisää ihmisten motivaatiota yrittää ja selviytyä. Motivaatio on luonteeltaan sisäistä, kun toimintaan osallistutaan sen itsensä vuoksi. Ulkoisesta motivaatiosta puhutaan silloin, kun toimintaan osallistutaan ulkoisen pakon takia, tai siksi ettei sitä voida välttää. Myös ulkoisella motivaatiolla on eri tasoja. Ulkopuolisessa motivaatiossa on kyse kontrolloidusta toiminnasta, joka perustuu paineeseen, ”keppiin” tai ”porkkanaan”.

”Tosi moni aina kysyy, et onks pakko?”

Järvikosken ja Härkäpään (2011, 164-168) mukaan on kuitenkin mahdollista, että motivaatio voi muuttua ulkoisesta sisäiseksi. Tämä edellyttää, että kuntoutuksen yhteys omiin elämäntavoitteisiin on myös kuntoutujan omasta näkökulmasta perusteltua tai se voidaan hänelle osoittaa.

Motivaatiolla oli merkitystä myös asukasdemokratiakokousten toteutumisessa. Etukäteen tehtävästä tiedottamisesta huolimatta oli kokouuskertoja, jolloin paikalle ei saapunut yhtään asukasta. Aloituskerralla asukkaita oli yhdeksän (9). Toisinaan tiedotus oli jäänyt vähemmälle, koska uusi toimintamuoto oli aluksi haastavaa sisäistää myös työyhteisössä.

”... joskus on unohtunut ilmoittaa”

”...lippulaput (mainokset ja tiedotteet) ei näiden kanssa auta”

Asiaa reflektoidessaan ohjaajat tekivät omaan toimintaansa ja tiedottamiseensa liittyen oivallisia havaintoja.

”Jos tää levii jo meillä käsiin, niin miten se vois pysyä noilla asiakkaillakaan hallussa, kun niillä on kaikkee elämäntalouden ongelmia muutenkin”.

”Tää on toki niin uusi tääl työyhteisössä, ettei oo vielä työntekijäkään ehkä nähny niitä kaikkia mahdollisuuksia ...”

”Ehkä se on just se, tätä harjotellaan täälläki tota tommosta toimimista, tiimi-toimimista...”

6 Rikosseuraamustaustaisen kansalaisuus ja autonomia

Kansalaisuus käsitteenä viittaa yksilön kykyyn tulla toimeen sosiaalisen ympäristönsä kanssa (Koskisu 2004, 11). Lainrikkajat asetetaan usein sosiaali- ja terveyspalveluissa toimenpiteiden kohteeksi (Valokivi 2008, 116) ja usein unohdetaan, että heillä on hallussaan monenlaisia tietoja ja taitoja. Heli Valokivi on tutkinut lainrikkajien (rikoksesta tuomittujen) osallisuutta palvelujärjestelmässä ja tähdentää aineistonsa sisältävän runsaasti kuvauksia lainrikkojan vahvasti itse määrittelemästä toiminnasta. Onkin huomioitava, että lainrikkoja- tai rikosseuraamusasiakas-status eivät vie pois yksilön aktiivista kansalaisuutta ja oman elämän asiantuntijuutta. Valinnat, päätökset ja toiminta tapahtuu oman harkinnan pohjalta ja elämä on ”minän” omissa käsissä. (Valokivi 2008, 119.)

Laitostumista lähdetään kuntouttamaan arjen taitojen opettelulla tuetussa asuinympäristössä, joka on kuitenkin laitosolosuhteita vapaampaa. Itsenäisessä elämässä toiset ihmiset ja eri asiat kohdataan siten, että asukas on tapahtumien subjekti ja hallitsee niitä jollain tasolla. Autonomian käsite on määritelty esimerkiksi siten, että se tarkoittaa omalaatuisuutta, itsemääräämistä tai itsemääräämisoikeutta. Se on filosofinen kysymys sekä tilannesidonnainen käsite ja tarkoittaa erilaisia asioita eri ihmisille. Autonomia on kykyä tehdä itsenäisiä ja järkeviä arvovalintoja. (Mehtäläinen & Taipale 2011, 111.) On huomioita, että vaikka sosiaali- ja terveysalan asiakkaissa on ihmisiä, jotka eivät syystä tai toisesta kykene tekemään järkeviä päätöksiä, on kysymys eettisestä näkökulmasta, johon liittyy läheisesti kysymys vallankäytön problematiikasta. Paikallaan onkin arvioida sitä, missä kulkee raja, jolloin valinnat ja päätökset ovat työntekijän eivätkä asiakkaan itsensä. Sosiaalinen vapaus toteutuu riittävien, yksilöllisten tukitoimenpiteiden avulla tuetussa ympäristössä. Asiakkaan omien voimavarojen huomiointi ja hyödyntäminen onnistuu yhteisössä, jossa on riittävän tuen mahdollisuudet ja erilaisuutta hyväksyvä asennoituminen ja jossa asiakas voi kokea osallisuutta. Asiakkaalla on mahdollisuus valtaistua ”omanlaiseksi” kansalaiseksi. (Mehtäläinen & Taipale 2011, 112- 113.)

”...ylipäättään se ihmisten kans toimiminen, et tuol vankkilakulttuurista ja huumemaailmasta tulleille, niin onhan se ihan täysin eri vuorovaikutusta.... kokoukset tuo tavallaan ’tavallisuuden’ ja ’normaaliuden’ kokemusta”.

Sosiaalipedagogiikka tarjoaa viitekehyksen menetelmälliselle lähestymistavalle asiakastyössä ympäristössä, jossa autonomiaa tuetaan kasvatuksen keinoin. Arkeen suuntautuminen sekä ihmisen subjektiivisuuden ja elämänhallinnan (autonomian) tukeminen onkin nähty sosiaalipedagogiikan keskeiseksi periaatteeksi. Pedagoginen näkökulma merkitsee huollollisen ajattelutavan ylittävää ja sitä täydentävää suuntautumista, jossa keskipiste on inhimillisessä kasvussa ja oppimisen mahdollisuuksissa. (Mehtäläinen & Taipale 2011, 117 - 118.) Ohjaajan työn voidaan ajatella tähtäävän siihen, että tekee itseään ohjattavalle tarpeettomaksi.

Vastuuttaa asiakasta enemmän tässä, koska kaikessa muussakin vastuutaan...aika oleellinen kuitenkin arjenhallinnan ja asumisen taitojen kannalta... Jos sun kämpässä on joku epäkohta, niin ethän sä vie sitä asiaa sossulle, vaan vuokraisännälle...

Päihteidenkäyttäjän autonomiaa sosiaali- ja päihdehuollossa tutkinut Malinen tähdentää, että autonominen henkilö tekee itsenäisiä päätöksiä vapaaehtoisesti. Mikäli päätöksentekoon vaikutetaan esimerkiksi suostuttelemalla, ei kyse ole enää autonomisesta ja itsemääräytyvästä päätöksenteosta (Malinen 2007, 19.)

Havaintojeni mukaan asukkaiden välisten kontaktien luominen tapahtui mieluummin omaehtoisesti. Tämä näkyi mm. suhteellisen vähäisinä asukaskokousosallistujia määrinä. Toisaalta monet tunsivat toisena esimerkiksi vankila-ajalta tai tutustuivat uusiin asukastovereihin mieluummin omaehtoisesti soluasuntojen yhteisissä tiloissa, omilla ehdoillaan ja ”omalla reviiрилään”.

”Nii sen pitäis just lähtee heistä itestään ja mä epäilen, et se niinku ajatus, on niinku kauheen kielteinen, ettei haluu porukkaan kiinnittyä millään tavalla. Eikä välttämättä oo..he ei ehkä aattele sitä yhteisöllisyyttä, vaan siin on just se oma epävarmuus, siitä niinku omasta päihde..Ja siitä miten vakaalla pohjalla on. Koska ne, jotka on just tohon vedoten sanonu, ettei haluu mitään ja ketää nähä ja äkkii sluibaavat rapussa ja ovat niissä omissa niinku oloissaan ja toiminoissaan ja ne on sit just löytäny tuolta niitä omii hengenheimolaisii.”

7 Opinnäytetyön lähtökohta

Asiakkaan vaikuttamismahdollisuuksista säädetään laissa. Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812) linjaavat, että sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun. Hyvä kohtelu pitää sisällään mm. asiakkaan yksityisyyden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen sekä oikeuden osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asiakkaan äänen kuuleminen ja osallisuuteen tukeminen ovat sosiaalialantyyppien oleellisia ydintä. Asukasdemokratia kokoukset ovat pyrkimys saada tuetun asumispalvelun asukkaat osallisiksi omaan asumiseensa eli asumispalvelun kehittämistyöhön kehittämishankkeen myötä. Asukasdemokratiakokousten kautta asukkaille tarjottiin kanava tuoda äänensä kuuluviin paitsi yksilöinä, myös kollektiivisesti. Näin käynnistyi prosessi, jossa asukkaat osallistuivat palvelun kehittämiseen yhdessä henkilöstön kanssa. Asumispalvelujen kehittämisestä asiakaslähtöisempään suuntaan hyötyvät sekä palveluntuottaja sekä palvelunostajat. (Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa 2013).

Opinnäytetyön lähtökohtana oli Kriminaalihuollon tukisäätiön Tupan jatkuva kehittämistyö sekä henkilöstön päivittäisessä asiakastyössä tekemät havainnot. Tällaisia havainnoita olivat mm. se, että säännöistä käytiin jatkuvaa keskustelua asumisohjaajien ja asukkaiden välillä. Asukkaat toivovat joustoa ja harkinnanvaraisuutta joihinkin sääntöihin, koskien esimerkiksi vierailukäytäntöjä. Toisaalta ohjaajat yrittävät tasapainotella tasapuolisen kohtelun ja johdonmukaisuuden vaa'alla.

Lisäksi lähtökohtana oli kesällä 2014 suorittamani kehittämistyön harjoittelu, jonka aikana suoritin Kriminaalihuollon tukisäätiön asiakastyöväisyysselvitystä. Kyselyn pohjalta Tupan:n asiakkaiden osalta nousi esiin samoja teemoja. Harjoittelun aikana myös huomasin, että moni asiakas käytti soluhuoneestaan termiä ”koti” tai ”hima”. Päättelin, että osa heistä koki asuinympäristön kotinaan, toisin kuin olin olettanut. Olin olettanut, että soluhuone asumisvalmennusyksikössä koetaan enimmäkseen väliaikaisena ratkaisuna ja pakollisena pahana. Näin monet toki kokevatkin koska lähtökohtaisesti soluasunnoissa asutaan n. 3-6 kk. Käytännössä asuminen venyy kuitenkin usein yli kuuden kuukauden mittaiseksi.

On luonnollista, että kodin käsite ja merkitys on erityisen vahva koevapautteen sijoitetuilla asukkailla, jotka noudattavat mm. ennalta määritettyjä kotiintuloaikoja. Toisaalta, fyysinen ympäristö ja olosuhteet eivät ole laitospaikkaita, ja tämä oletettavasti lisää kodikkouden vaikutelmaa pitkäaikaisissa laitospaikoissa asuneille ihmisille.

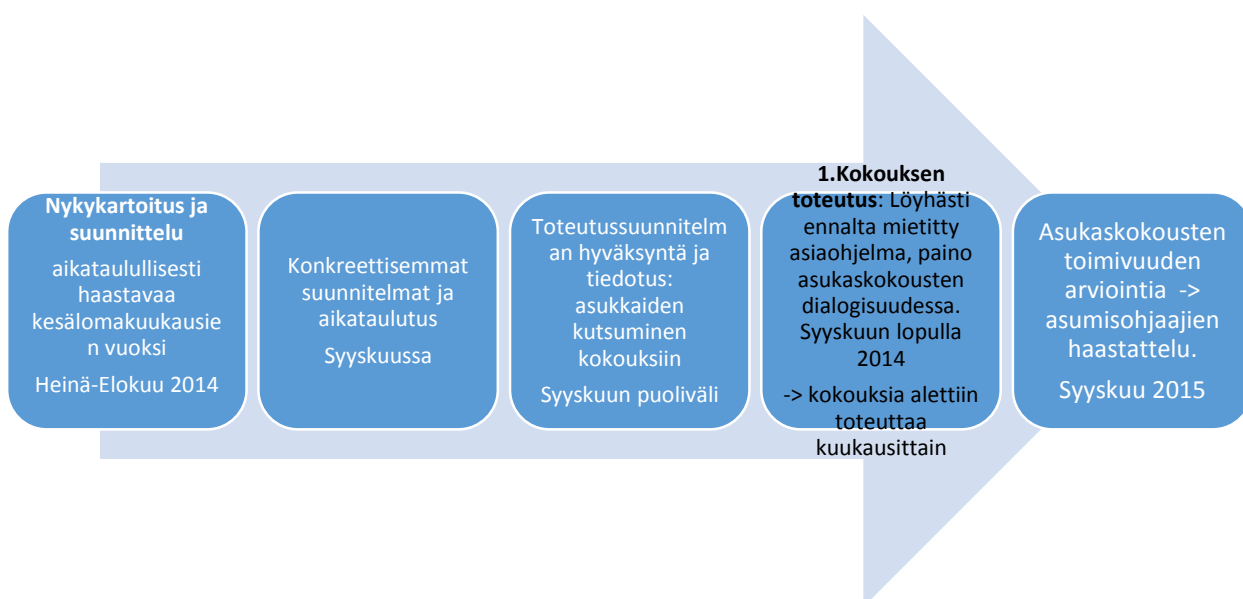
7.1 Opinnäyteprosessin kuvaus

Aloite hankkeeseen tuli Tupan johtoportaalta, jossa oli vahva orientoituminen laatu- ja kehittämistyöhön. Säätiöllä ja tuettujen asumispalvelujen henkilöstöllä kokonaisuudessaan lienee aito halu tarjota laadukasta asumisohjausta asukkaille. Prosessi lähti liikkeelle nykytilanteen kartoittamisesta. Tämän jälkeen kokouksia alettiin suunnitella Tupan kehittämispäivissä, tiimeissä sekä erillisissä pienemmissä asumisohjaajien palavereissa. Kokemusasiantuntijan näkemyksiä ja osaamista pyrittiin hyödyntämään ahkerasti. Tämän jälkeen kokouksista tiedotettiin asukkaille kirjallisesti sekä puhelinsoitoin ja tekstiviestein. Lisäksi asumisohjaajat alustivat kokouksia ja niiden tarkoitusta omaohjattaville asiakkailleen asiakastapaamisissa.

Ensimmäiset kokoukset pilotoitiin siten, että niissä oli mukana minun lisäksi sosionomi-opiskelija, kokemusasiantuntija sekä Kriksiltä vakituinen asumisohjaaja. Kehittämisprosessi opinnäytetyön osalta ajoittui vuoden 2014 syksyn alusta ja syksyn 2015 loppupuolelle (Kuvio 1). Kesäkuukaudet asukaskokoustoiminta oli tauolla, koska myös asukkaita on silloin paikalla tavanomaista vähemmän.

Ensimmäisissä kokouksissa keskityttiin kuulemaan asukkaiden mielipiteitä asumisesta Kriksin tukiasunnoissa. Keskustelimme siitä, kokevatko asukkaat asukaskokouksia lainkaan tarpeellisina, ja mitä niissä tulisi käsitellä. Asukkaiden mielestä kokoukset olivat tarpeellisia. Lisäksi informoin asukkaita siitä, että tein aiheesta opinnäytetyötä ja mitä se tarkoittaa. Laadin kokouksista pöytäkirjat, jotta ohjaajat ja johto näkisivät, minkälaisia asioita kokouksissa käsiteltiin. Pöytäkirjojen tarkoitus oli myös helpottaa seuraavan kokousta vetävän asumisohjaajan työtä.

Kuvio 1: Prosessin aikataulua

7.2 Työelämälähtöinen kehittäminen ja tutkimusstrategiset ratkaisut

Opinnäytetyön tarkoitus oli alun perin olla toiminnallinen, mutta prosessin edetessä koin tarpeelliseksi lisätä siihen tutkimuksellisia elementtejä. Työharjoitteluajan ja määrä-aikaisen työsuhteen päätyttyä koin jääväni asukaskokousprojektin ulkopuolelle, joten halusin haastatella vakituisia asumisohjaajia menetelmän etenemisestä, ja kuulla heidän kokemuksiaan niiden organisoinnista. Toiminnallinen tai kehittävä ote koostuu siitä, että organisoin asumisohjaajien, kokemusasiantuntijan ja sosionomi-opiskelijan kanssa ensimmäiset asukaskokoukset, joissa olin aluksi ohjaajaparina ja viimeisellä osallistumiskerrallani vain tarkkailijana. Liikuin tavallaan asukkaiden ja henkilökunnan välimaastossa, saaden näköalaa kumpaankin suuntaan. Kehittämisprosessin myötä pyrin löytämään vastaukset alla oleviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten asukkaat saavat äänensä kuuluviin tuetun asumisen palvelussa?
- 2) Miten asukasdemokratiakokoukset edistävät asukkaiden yhteisöllisyyttä ja osallisuutta?
- 3) Miten asukasdemokratiakokouksia voi hyödyntää laadukkaana asumispalvelun työkaluna?

Opinnäytetyön tarkoituksena oli siis antaa lähtölaukaus uudelle työkäytänteelle ja kehittää yhdessä tiimin kanssa työyhteisöön toimiva menetelmä, joka palvelee niin asukkaita, kuin työntekijöitäkin. Työelämälähtöisen kehittämisen ytimeksi Seppänen-Järvelä ja Vataja (2009, 11) nimeävät käytännöllisen työn käsitteellistämisen, joka ymmärretään yhteisen tekemisen, keskustelemisen ja oppimisen tulokseksi. Se perustuu työyhteisössä havaittuihin tarpeisiin ja haasteisiin. Tavoitteena on toivotun vision saavuttaminen. Visio oli, että asukaskokousten myötä yhteisällisyys tukiasunnoissa lisääntyisi.

Tarve ei ollut tehdä yksittäistä kokeilua, vaan aloittaa pysyvä menetelmä, jota asumisohjaajat lähtevät organisoidusti toteuttamaan. Asukaskokoukset menetelmänä palvelevat niin asukkaita, kuin koko tuetun asumispalvelun työyhteisöä. Asukkaille ne tarjoavat vaikuttamisen foorumin ja tätä kautta osallisuuden kokemuksia lisäten hyvinvointia laajemmin. Asumisohjaajat saavat työmenetelmän, joka jäsentää arjen asukasohjaustyötä ja asiakaspalautteen hallintaa. Asiakaspalautte puolestaan tarjoaa välineitä palvelun kehittämiseen. Työyhteisön voidaankin ajatella määrittyvän sen perusteella, ketkä työskentelevät yhteisen tavoitteet saavuttamiseksi eli kuka kehittää ja kenelle. (Seppänen - Järvelä & Vataja 2009, 11-19).

7.3 Opinnäytetyöprosessin tukena teemahaastattelu ja havainnointi

Laadullisen tutkimuksen yleisimmiksi aineistonkeruumenetelmiksi nimetään haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Näitä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltynä. Mitä vapaampi tutkimusasetelma, sitä luontevampaa on Tuomen & Sarajärven (2009, 71) mukaan käyttää havainnointia ja keskustelua aineiston hankinnan menetelminä. Vaikka aineistoni pohjautuu ohjaajien teemahaastatteluun ja uuden menetelmän käynnistämisen prosessin kuvailuun, olen hyödyntänyt myös omia muistiinpanojani ensimmäisistä asukaskokouksista. Hirsjärvi & Hurme (2004, 48) tähdentävät teemahaastattelun olevan lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Haastattelun aihepiirit, teema-alueet ovat kaikille samat, mutta siitä puuttuu strukturoidulle lomakehaastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48).

Asukasdemokratiakokouksien laatutyötä edistävää näkökulmaa selvitin haastattelemalla asumisohjaajia heidän toimistotiloissaan Kriminaalihuollon tukisäätiössä. Haastattelu kesti noin tunnin. Haastateltavia ohjaajia oli kolme. Käytännössä asukaskokouksien käynnistysvaihe ja sen laatuun vaikuttavat tekijät olivat haastattelun teemoja. Haastattelun jälkeen litteroin aineiston. Haastateltavat olivat minulle entuudestaan tuttuja, ja valikoin heidät haastateltaviksi, koska tiesin, että kyseisillä ohjaajilla oli jo kokemusta kokousten suunnittelusta, organisoinnista, markkinoinnista ja ohjaamisesta. En laatinut etukäteen tarkkoja kysymyksiä, vaan pyrin haastattelutilanteessa keskustelunomaisuuteen: ”Miten näette tämän asian?” ja ”miten kuvailisitte tätä?”

Osallistuvasta havainnoinnista puhutaan silloin, kun tutkija toimii aktiivisesti tutkimuksensa tiedon-antajien kanssa. Keskeiseksi elementiksi muodostuvat sosiaaliset vuorovaikutus suhteet. Tutkijan vaikuttamisesta tapahtumien kulkuun voidaan olla montaa mieltä. Tutkijan aktiivinen vaikuttaminen on kuitenkin perusteltua, mikäli näkökulma on toimintatutkimuksellinen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82). Osallistavan havainnoinnin eli osallistavan tutkimusotteen painopiste on poliittisissa aspekteissa tiedon tuottamisen yhteydessä. Tällä tarkoitetaan yhteisten asioiden hoitoa. Asioiden eri puolet tulevat parhaiten esille silloin, kun niistä keskustellaan ryhmässä. Tutkimusprosessin tärkeintä antia on osallistujien oppiminen, jonka uskotaan johtavan toimintaan ja toiminnan ylläpitämiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 83). Edellisen perusteella olen pystynyt hyödyntämään myös havainnointia osallistamalla itse kokouksiin niin vetäjänä, kuin tarkkailijana. Lisäksi havaintojani ovat vahvistaneet asumisohjaajien kanssa tehty alustava suunnittelutyö sekä kokousten reflektointi jälkeenpäin.

Pohdimme yhdessä asukkaiden kanssa asukasdemokratiakokousten tarpeellisuutta. Käsitteinä ”asukasdemokratia” ja ”asukaskokoukset” viestivät asiakkaille jonkinasteista tasa-arvoisuutta, foorumia vaikuttamisen mahdollisuudelle.

”Mulle asukasdemokratia tarkoittaa tasa-arvoisuutta”.

”En oo tallasta konkreettista juttuu aatellu pitkään aikaan, et helvetin hyvä!”

Edellisestä kommentista on tulkittavissa, että asukas on mahdollisesti havahtunut ajattelemaan omaa elinympäristöään ja siihen vaikuttamisen mahdollisuutta.

8 Haastatteluaineiston analyysi

Luontevinta analysoida aineiston haastattelun osalta oli mielestäni sisällönanalyysillä, jolla Tuomi ja Sarajärvi (2009, 116) tarkoittavat pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältö sanallisesti. He painottavat, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin silloin, kun tarkoitetaan kuultujen, nähtyjen tai kirjoitettujen sisältöjen analyysia teoreettisena kehyksenä. Tässä opinnäytetyössä sisällönanalyysillä tarkoitetaan sanallista tekstin sisällön kuvailua, jonka tukena ovat omat havaintoni asiakastyöstä. Analyysin avulla voidaan tehdä toistettavia ja päteviä päätelmiä tutkimusaineiston suhteesta sen asia- ja sisältöyhteyteen. Se on työväline, jolla voidaan tuottaa uutta tietoa, uusia näkemyksiä sekä saattaa esiin piileviä tosiasioita. Sisällönanalyysin pääkohdealueita ovat verbaalit- ja kommunikatiiviset sisällöt (Anttila 1998).

Käytännöllisimmäksi lähestymistavaksi haastatteluaineiston analysoinnin osalta koin teemoittelun. Alleviivaamalla ja ympyröimällä eli koodauksella kykenin tavoittamaan aineistossa usein toistuvat asiat, jotka linkittyivät mielestäni sujuvasti jo osittain ennalta kokoamaani teoreettiseen viitekehykseen, jolloin aineisto ikään kuin vastasi ennalta asettamiini tutkimuskysymyksiin. Aineistoanalyysiyksikkönä haastattelussa oli lause. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Kuvio 2: Aineiston pelkistäminen

Teema	Haastattelu	Pelkistetty lause	Ala luokka
Asukaskokousten tuoma sisältö asumisohjaustyöhön	”(asukaskokoukset) sitouttaa asumi- seen erilailta, jos kokee olevansa osana rakenteita, ja asioita ei vaan sanella ylhäältäpäin...että vois olla esimerkiksi motivoituneempia pitämään näistä tiloista yhdessä huolta”.	Asukkaan osallisuuden kokemus lisää kuntoutusmotivaatiota ja kasvattaa vastuuseen mm. oman elinympäristön suhteen.	Asukas ja asukkaan elinympäristö (solunaapurit ja taloyhtiö) hyötyvät.
	”Se on kuntouttavampaa kuin se, et ylhäältä annetaan kaikki toimimissäännöt...et se tekee siitä laadukkaampaa, kun on kuntouttavaa toimintaa”.	Asumisohjaustyön sisältö muokkautuu kuntouttavammaksi ja tätä kautta laadukkaammaksi	Asukas ja palveluntuottaja hyötyvät

9 Laatumyönteisyyden näkökulma tuetuissa asumispalveluissa

Laadun katsotaan olevan kykyä tunnistaa määrittää ja täyttää asiakkaiden palvelujen tarve ammattitaitoisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla. Asukaskokoukset laadukkaan asiakastyön kehittäjänä nostavat tuetun asumispalvelun asukkaan osallistumaan välillisesti laadunhallintaan. Ne myös korostavat tiedon merkitystä pyrittäessä parempaan laatuun suoran palautteen turvin sekä tekee osaltaan laatutyöstä järjestelmällisempää (Päihdepalvelujen laatusuosituksen 2002).

Asumisohjaajat näkivätkin asukaskokousten tuovan struktuurin myötä laatua arjen asumisohjaustyöhön.

”Ja vaikka toi yhteisöllisyys ois kuinka vähäistä, niin pelkästään vaikka se vaikutta-minen ois vaan yksittäisiä hetkiä asukaspalavereissa, niin silti se kokemuksena on voimauttavaa...”

”Jo yks korjaava hetki, tai ilmapiiri, joka jää siitä niin se voi olla aika arvokas-kin näille ihmisille..”

”Rikollisesta elämästä tai vankilakulttuurista irrottautuminen, niin on tarjolla sellanen vaihtoehto, mihin voi tulla harjotteleen sitä sellasta toisenlaista tapaa toimia ihmisten kanssa, tapaa vaikuttaa, tapaa viedä asioita eteenpäin ja niille jotain tehdä...on nähdäkseni osa sellaista laadukasta asumispalvelua.”

10 Opinnäytetyön arviointi

Validiteetilla eli tutkimuksen pätevyydellä ja luotettavuudella tarkoitetaan perinteisesti tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä sillä on tarkoitus selvittää. Tutkittava aihe oli laaja ja mielestäni haasteellinen rajattava, olihan tarkastelun kohteena Tupassa täysin uuden tyyppinen menetelmä, joka vaati ohjaajilta lisäresursseja, epävarmuuden sietämistä ja uuden oppimista. Asukkaiden kokemusta kuulluksi tulemisesta olisi myös ollut mahdollista kerätä tutkimusaineistoksi, mutta toisaalta asukkaiden vaihtuvuus olisi haastattelun osalta voinut olla ongelmallista, eikä olisi välttämättä aineistona pystynyt tarjoamaan pidemmän aikavälin kokemuksia prosessista. Päädyin siis tarkastelemaan ohjaajien kokemuksia nimenomaan kehittämisen ja laatutyön näkökulman huomioiden. Alun perin ajattelin haastattelun tuovan tietoa pelkästään minulle opinnäytetyöntekijänä, mutta se osoittautuikin palvelemaan asu-misohjaajien tarpeita. Tämä olikin loogista, koska he toteuttavat asukaskokouksia säännöllisesti.

Työelämälähtöisen kehittämistyön näkökulmasta opinnäytetyön työstäminen oli palkitsevaa, koska tarve hankkeeseen nousi työelämästä ja aidosta tarpeesta kehittää palvelua. Seppänen-Järvelä (2004, 22) painottaa arvioinnin tärkeyttä prosessin tiedontuottajana, opettajana sekä erityisesti myös silloin, kun ollaan luomassa jotakin uutta, esimerkiksi palvelukonseptia tai työkäytäntöä. Tämän tyyppisissä projekteissa tavoitteet ja totuttamisstrategia ovat välttämättä suhteellisen löyhiä: uutta toimintatapaa etsitään kokeillen ja muokaten. Ilman toteuttamisprosessin arviointia ja seuraamista olisi hankalaa esittää, kuinka innovaatio syntyi ja kuinka se voidaan viedä käytäntöön. Menetelmään liittyvä odotus on, että se kestää siirtämistä kontekstista toiseen. Kehittämismenetelmän rooli on siis olla konsepti tai vakiintunut

käytänne. Kehittäminen on ennen kaikkea ihmisten välistä vuorovaikutusta, jolloin kommunikointi on osaltaan kehittämismenetelmän keskiössä. (Seppänen-Järvelä 2007,23). Uuden tavoittelu onkin keskeistä kehittämiprojektille. Näin ollen kenelläkään ei ole yhdenmukaistettua tietoa siitä, kuinka projekti tulee suorittaa (Seppänen-Järvelä 2004, 253-254) ja siksi tämän opinnäytetyöprosessin työstäminen on ollut sen haastavuuden ohella myös antoisaa ja mielenkiintoista.

Kuten yllä olen maininnut, vaatii uuden toiminnan käyttöönotto ja kehittäminen ponnisteluja koko työyhteisöltä. Haastattelun aikana oli palkitsevaa havaita, että ohjaajat refleктоivat omia toimintatapojaan sekä oivalsivat sen kautta uutta.

”Mitä ite vois tehdä kokousten toimivuuden eteen, niin aina ku asukkaat tulee jostain sanoo, niin sanoo et tosi hyvä ku tulit kertoo, tuo toi siihen kokoukseen. Et aina vaan muistuttaa. Ja mitä ite vois tehdä, ettei ottais niitä epäkohtia enemmän vastaan. Et ohjata ne asiat sinne kokoukseen”.

”...Kun on olemassa se tila niille asumiseen liittyville kritiikkikohtille epäkohtille. Se ehkä helpottais myös ohjaajien työtä: ”et tosi hyvä kun toit tämän asian, voidaan jatkaa tätä siellä asukasdemokratiakokouksessa”

”Joitain asioita ku mä mietin, niin ei ees tarvis tuoda enää (henkilökunnan) tiimiin, vaan ...et ne vois hyvin ohjata sinne demokratiaan, koska nythän se on lähinnä sitä, että nää asiat tuodaan sinne meille...”

”Et enemmän pitäis olla niin, se et se asiakas aktivoitus siinä omassa asiassaan. Sillon se saa just mitä se haluaa, et sen ei tarvi kiinnittyä, et se heittää sen omalle ohjaajalle ja sitte vetäytyy, ja sit mä vien sitä eteenpäin tiimissä... Voi jestas, nyt tuli sellanen oivallus...”

Yllä ohjaajat löytävät tulkintani mukaan aidosti vastauksen kysymykseen *miksi* asukaskokoukset ovat tarpeellisia sekä *miten* ne voivat parhaimmillaan toimia niin asiakkaan kuin työyhteisön parhaaksi. Kun tämä on selvinnyt työntekijöille, on siihen helpompi motivoida myös asukkaita. Asukaskokoukset johdonmukaistavat Tupan suoran palautteen asiakaspalautejärjestelmää, ja tätä kautta keventävät ohjaajien työtaakkaa. Prosessiarvioinnista kirjoittanut Riitta Seppänen-Järvelä toteaa, että olennaista on havainnoida prosessin tai hankkeen prosessinomaista polkua. Kehittämistyön arvioinnin tavoite on oppia ratkaisemaan yhdessä ongelmia. Olennaista on se, mitä tapahtuu ihmisten välisenä toimintana ja sen kautta (Seppänen-Järvelä 2004, 20.)

”Ja sit sepitää ite tietää, ja osata sanoo, koska jos epäröi, niin asiakkaat huomaa sen..”

”Ne huomaa, ja voi aatella et aha, ei toi asia sitte oookaan niin kauheen tärkeä...”

”Kaikkien pitää uskoa siihen, että jos työpari ei usko siihen, niin se välittyy kyllä asiakkaille...”

Oletin opinnäytetyön kirjallisen raportoinnin olevan suhteellisen helppoa. Näin ei kuitenkaan ollut, koska aiheen rajaaminen oli haastavaa sekä olennaisen tiedon löytäminen otti oman aikansa. Yllättävä havainto esimerkiksi asiakastyytyväisyyskyselyn sekä asukaskokousten keskustelujen pohjalta on se, että asukkaat kokivat sääntöjen olon pääosin hyvänä asiana. Havaintoani tuki myös asumisohjaajan näkemys:

”Muistaakseni siellä ekassa kokouksessa tuli esille se, ettei niis säännöis oo siinä vikaa, siellä on vaan jotain sellasii pieniä juttui, joita vois ehkä vähän muuttaa...Mulla oli ehkä vähän sellanen ennakkoluulo, ennakko-odotus siitä, että tulee kauhee ryöpytys siitä, et miks tääl on sääntöjä ja näin. Et se tuli yllätyksenä mulle et moni koki sääntöjen olevan ihan hyvät, mutta et jotain hienosäätä vois ehkä tehdä”.

Omien havaintojeni mukaan hyvän kuntoutumismotivaation omaavat asukkaat eivät kokeneet sääntöjä ja kontrollia pelkästään negatiivisesti. Alla asukkaan kommentti koskien sääntöjä:

”Hyvähän se on, että kattovat perään...”

Kommentista voi subjektiivisesti päätellä, että sääntöjen ja kontrollin koetaan jossain määrin tuovan asukkaille myös turvallisuuden tunnetta. Kontrollia ja sääntöjä hyödynnettiin tavallaan kuntouttamisen ja ohjaamisen välineenä. Tuolloisen asumispalvelupäällikön näkemyksen mukaan tuen ja kontrollin elementit eivät sulje toisiaan pois (Latvanen 2014).

Jatkotutkimuskohteena olisi mielenkiintoista tarkastella, kuinka asukaskokoukset ovat juurtuneet pidemmällä aikavälillä vakituisesti työmenetelmäksi, ja kuinka asukkaat ovat ottaneet ne omakseen. Asukkaita haastatteleamalla voisi selvittää, onko asukaskokousten tavoite jonkinlaisena yhteiseen vastuuseen kasvattajana toteutunut. Tällä hetkellä asukaskokoukset ovat säännöllisesti toiminnassa Tupassa ja toimintaa aiotaan toteuttaa johdonmukaisesti edelleen (Hämäläinen 2016).

Lähteet

- Granfelt, R. 2013. Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Teoksessa Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diak.
- Järvikoski, A & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5.painos. Helsinki: WSOY.
- Knuuti, U. 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki. Yliopistopaino.
- Koskisuus, J. 2004. Eri teitä perille Mitä mielenterveyskuntoutus on? Helsinki: Edita Prima.
- Kostiainen, E & Laakso, S. 2013. Vailla vakinaista asuntoa olevat Helsingissä. Teoksessa Hyväri, S & Kainulainen, S (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Lahti, J & Pienimäki, A. 2008. Päihdekuntoutus rakentuu sosiaaliselle perustalle. Teoksessa Karjalainen, V & Vilkkumaa, I (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Jyväskylä: Gummerus.
- Malinen, A. 2007. Pakko ja autonomia Päihteidenkäyttäjä sosiaali- ja päihdehuollossa. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.
- Mehtäläinen, H & Taipale, T. 2011. Aikuisuus ja autonomia. Teoksessa Ladonlahti, T & Pirttimaa, R (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. 5. muuttumaton painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Seppänen-Järvelä, R & Vataja, K. (toim.). 2009. Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salo, O & Tuunainen, K. 1996. DA CAPO - Alusta uudelleen Kliininen psykologia. Hämeenlinna: Salutonova.
- Sunikka, S, Seppälä, U & Granfelt, R. (toim.) 2007. Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Valokivi, H. 2008. Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Sähköiset lähteet

Anttila, P. 1998. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Sisällönanalyysi. Metodix. Viitattu 27.9.2015. http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/09_tutkimusmenetelmat/30_sisallonanalyysi

Asunnottomat 2014. Ara. Viitattu 29.3.2015. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/Selvitys_12015_Asunnottomat_2014%2832596%29

Asukasdemokratia 2015. Aluehallintovirasto. Viitattu 15.7.2015. <https://www.avi.fi/web/avi/asukasdemokratia#.VcsrCrWGeOU>

Asunnottomat 2013. Aran selvitykset 2014. Liite 1. Asunnottomat kunnittain. Viitattu 29.3.2015 http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/Selvitykset_2014

Asunnottomuus ilmiönä 2015. Asunto ensin . Viitattu 10.3.2015. http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus

Asunto ensin. Viitattu 21.12.2015. http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus/asunnottomuustilastot

Asumisen tuki 2015. Helsingin kaupunki. Viitattu 20.12.2015. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/asunottomien-tuet-ja-palvelut/astu/>

Granfelt, R. 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Teoksessa Linderborg, H & Suonio, M & Lassila, T. (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla Viitattu 27.10.2015. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/NdFcArAZr/RISE_1_2014_Sosiaalityo_ja_sosiaalinen_tuki_280214web_versio1.3.pdf

ETHOS - Yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot 2015. Viitattu 10.3.2015. http://www.asuntoensin.fi/files/2060/Ethos_FI.pdf

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. 2013. Valvira. Viitattu 23.2.2016. https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Selvitys-sia_1_2013.pdf

Juselius, M. 2011. Tukiasumispalvelut. Viitattu 18.3.2015. http://www.asuntoensin.fi/files/1401/R6_20110923_B.pdf

Juselius, M. 2015. Vapautumassa vailla asuntoa? Viitattu 30.3.2015. http://www.porttivapautteen.fi/tietoa/tietopankki/2484/vapautumassa_vailla_asuntoa

Säätiö 2015. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 17.4.2015. <http://www.krits.fi/fin/saatio/>

Säätiön toimintaa 2015. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 17.4.2015. <http://www.krits.fi/fin/saatio/toiminta/>

Tukiasumispalvelut 2015. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 20.7.2015. <http://www.krits.fi/fin/palvelut/tukiasumispalvelut/>

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä Fenomenografinen lähestymistapa. Kuopio. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 28.1.2015. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0224-5/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf

Mielenterveys- ja päihdehuollon ympärivuorokautiset asumispalvelut sekä päihdehuollon laitoshoidon valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014. Viitattu 10.3.2015

www.ara.fi/download/noname/%7B9CA2FC5D-7099-4E07.../40264

Notkola V, Pitkänen S, Tuusa M, Ala-Kauhaluoma M, Harkko J, Korkeamäki J, Lehikoinen T, Lehtoranta P, & Puumalainen J. Kuntoutussäätiö. 2013. Nuorten syrjäytyminen Tietoa, toimintaa ja tuloksia? 1.painos. Eduskunta. Viitattu 26.8.2014.
<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=jz32213140909180>

Rahikka-Räsänen, N & Ryytänen, S. 2014. Osallistuminen ja osallisuus lähidemokratiassa Suomen Setlementtiliitto ry:n Uusi paikallisuus -hankkeen kehitysprojekti osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksien lisäämiseksi lähidemokratiassa 5/2014. Ita-Suomen Yliopisto. Viitattu 10.3.2015.
<http://www.setlementti.fi/uusi-paikallisuus/materiaalipankki/?x515102=515107>

Räsänen, K. 2007. Kehittämisosotteet: tutkimusavusteinen kehittämistyö 'käytännöllisenä toimintana' Teoksessa Ramstad, E & Alasoini, T (toim.) Työelämän tutkimusavusteinen kehittäminen Suomessa. Viitattu 24.4.2015.
<http://www.tekes.fi/globalassets/julkaisut/r53-teksti-jjj-korjattu-final.pdf>

Seppänen-Järvelä, R. 2004. Projekti - kehittämisen kehto vai musta aukko? Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004) :3. Viitattu 16.8.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100934/304seppanenjarvela.pdf?sequence>

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto Viitattu 26.4.2015.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Päihdepalvelujen laatusuosituksien 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002: 3. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 4.9.2015.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/111529/paihdepalv.pdf?sequence=1>

Tuokkola, K & Nieminen, J. 2014. Selvitys rikosseuraamusalan työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista. RIKOSSEURAAMUSLAITOS. Viitattu 29.4.2015.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteet/jaraportit/tYdCpAUIIN/2014-04_Selvitys_rikosseuraamusalan_tyontekijoiden_nakemyksista_ja_kokemuksista.pdf

Varjonen, V. 2014. Huumeilanne Suomessa 2014. THL. Viitattu 20.3.2025. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf?sequence=1

Vehviläinen, J. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 20.3.2015.
http://www.oph.fi/download/30232_osallisuushanke1.pdf

Vesterbacka, E. 2010. Selvä vanki on poikkeus. Viitattu 13.1.2016. <http://www.ksml.fi/uutiset/keski-suomi/selva-vanki-on-poikkeus/881752>

Julkaisemattomat lähteet

Hämäläinen, J. 2016. Puhelinkeskustelu 18.1.2016. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Helsinki.
Kaarakka, O. 2015. Sähköpostiviesti 20.12.2015. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Helsinki.
Lehto, M. 2012. Asumisohjaajan käsikirja. 2012. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Helsinki.
Latvanen, T. 2014. Haastattelu. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Helsinki.